Razvoj socijalnih vještina i utjecaj vršnjaka kod predškolskog djeteta s poremećajem aktivnosti i pažnje

Plivelić, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:172573

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

UČITELJSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

PREDMET: INKLUZIVNA PEDAGOGIJA

IVANA PLIVELIĆ

ZAVRŠNI RAD

RAZVOJ SOCIJALNIH VJEŠTINA I UTJECAJ VRŠNJAKA KOD PREDŠKOLSKOG DJETETA S POREMEĆAJEM AKTIVNOSTI I PAŽNJE

Petrinja, travanj 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

UČITELJSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

PETRINJA

PREDMET: Inkluzivna pedagogija

ZAVRŠNI RAD

KANDIDAT: Ivana Plivelić

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Razvoj socijalnih vještina i utjecaj vršnjaka kod predškolskog djeteta s poremećajem aktivnosti i pažnje

MENTOR: doc.dr.sc. Jasna Kudek Mirošević

Petrinja, travanj 2017.

SADRŽAJ

SAŽETAK 3

SUMMARY 4

1. UVOD 5

2. ADHD 6

2.1. Što je ADHD? 6

2.2. Što nije ADHD? 8

3. ODNOS OKOLINE I DJETETA S ADHD-om 9

3.1. Hiperaktivno dijete i obitelj 9

3.2. Hiperaktivno dijete i odgojitelj 11

3.3. Hiperaktivno dijete i vršnjaci 13

4. ODGOJNO-OBRAZOVNA INTEGRACIJA I INKLUZIJA 15

4.1. Socijalna integracija djece s teškoćama 15

4.2. Integracija djece s teškoćama u redovne programe odgoja i obrazovanja 17

4.3. Inkluzija djece s teškoćama u redovne programe odgoja i obrazovanja 19

5. ISTRAŽIVANJE 21

5.1. Cilj i problem istraživanja 21

5.2. Metode istraživanja 21

5.2.1. Ispitanici 21

5.2.2. Mjerni instrument i način provođenja istraživanja 22

5.3. Rezultati istraživanja 22

6. ZAKLJUČAK 32

7. LITERATURA: 33

SAŽETAK

U ovom završnom radu predmet istraživanja jest razvoj socijalnih vještina i utjecaj vršnjaka kod predškolskog djeteta s poremećajem aktivnosti i pažnje. Cilj rada je pobliže se upoznati sa samim pojmom ADHD-a, odgojno-obrazovne integracije i inkluzije. Također, razjasnit će se odnos okoline u kojoj djeca s poremećajem aktivnosti i pažnje žive kao i način na koji ta ista okolina promatra, doživljava i utječe na predškolsko dijete s poremećajem aktivnosti i pažnje te način na koji su obitelj, odgojitelji, a posebno vršnjaci uključeni. Poseban naglasak se stavlja na razvoj socijalnih vještina i odnosa s vršnjacima. U empirijskom dijelu rada provedena je Skala socijalnih vještina kojom su obuhvaćeni odgojitelji u predškolskim ustanovama na području Karlovca, a u zaključku rada iznosi se značaj ove problematike kojom se želi podići razina razumijevanja ponašanja ove populacije djece, kao i shvaćanja uzroka i posljedica njihovog neuspjeha u socijalnoj integraciji.

Ključne riječi: ADHD poremećaj, odgojno-obrazovna integracija, odgojno-obrazovna inkluzija, uloga okoline, socijalne vještine

SUMMARY

The main research goal of this thesis is to show the influence of peer pressure in preschool children with attention deficit hyperactivity disorder, as well as the development of their social skills. Furthermore, the author aims to clarify the terms ADHD, educational integration and educational inclusion. The relationship between children with ADHD and their social environment is also a major point of interest. Specifically targeted is the way in which the social environment experiences and influences children with the disorder, with emphasis on their family ties and relations with teachers, pedagogues and peers. The empirical part of the thesis contains a survey that was taken by educators of preschool institutions in Karlovac. The survey was conducted in the form of a rating scale of the children's social skills. The conclusion attempts to remind the reader of the importance of this topic, and to raise awareness of this mental disorder so that we might better understand the behavioral patterns of children with ADHD. Finally, the author points out the causes and consequences of failed social integration of such children.

Key words: ADHD (attention deficit hyperactivity disorder), educational integration, educational inclusion, the role of the environment, social skills.

1. UVOD

Prije se na djecu koja su bila nemirna i nisu mogla dugo sjediti gledalo kao da su zločesta, neodgojena i prkose, nije se znalo da ta djeca imaju poteškoće i da im je potrebna pomoć. ADHD sindrom odnosno poremećaj ponašanja pronašao je svoje mjesto kod, prema podacima dobivenim tijekom mnogih istraživanja u odgojno-obrazovnim ustanovama, oko 1-5 % populacije. Dječaci imaju izraženiju hiperaktivnost nego što je slučaj kod djevojčica, a omjer se kreće oko 2:1. Najuvjerljiviji prikaz hiperaktivnog ponašanja daje sljedeći prikaz: *„Uđe potom u crkvu s hrpom čistih i bučnih dječaka i djevojčica; produži do svog mjesta i započe svađu s prvim dječakom koji mu se nađe pri ruci. Umiješa se učitelj, ozbiljan stariji čovjek, okrenu se načas leđima, našto Tom dječaka iz klupe ispred sebe povuče za kosu. Kad se dječak okrenuo, Tom se pravio kao da je zadubljen u svoju knjigu. Potom drugog dječaka bocnu pribadačom, samo da bi ga čuo kako kaže - Joj! - te dobio drugi ukor od učitelja.“* (Twain, 2000) Opis Toma Sawyera zapravo je tipičan opis djeteta s hiperaktivnim ponašanjem i odnosom sa vršnjacima te nam daje dobar uvid u to kako se u prošlosti gledalo na poremećaj aktivnosti i pažnje, dok još nije postojala službena dijagnoza.

U ovom završnom radu problematika rada usmjerena je na odnos i utjecaj okoline, posebice vršnjaka i djeteta s poremećajem aktivnosti i pažnje te u skladu s navedenom temom iznesena su neka teorijska polazišta vezana za pojmovno određenje i značaj ADHD-a, odgojno-obrazovne integracije i inkluzije. U empirijskom dijelu rada provedena je Skala socijalnih vještina kojom su obuhvaćeni odgojitelji u predškolskim ustanovama na području Karlovca, s ciljem ispitati što odgojitelji misle o razvoju socijalnih vještina djeteta s poremećajem aktivnosti i pažnje te njihovog odnosa s vršnjacima.

2. ADHD

2.1. Što je ADHD?

Deficit pažnje/hiperaktivni poremećaj (eng. Attention Deficit Hyperactivity Disorder) dijagnoza je Američke psihijatrijske udruge. Opisuje simptome nepažnje, impulzivnosti i hiperaktivnosti koji su prisutni u ponašanju u tolikoj mjeri da značajno narušavaju obiteljske odnose i odnose s vršnjacima, te funkcioniranje na odgojno-obrazovnom i profesionalnom polju (Hughes, Cooper, 2009).

Sindrom ADHD moguće je procijeniti kroz 3 elementa: (hiper)aktivnot, pažnja i kontrola impulsa (Lebedina Manzoni, 2006). Neka od karakterističnih ponašanja za djecu koja imaju probleme na ova tri područja su:

- često trese rukama i nogama, vrpolji se, previja, meškolji
- često ustaje u situacijama kada se očekuje da sjedi na mjestu
- pretjerano trči, skače ili se penje u situacijama u kojima to nije prikladno
- teško mu je da se tiho i mirno igra
- ponaša se "kao da ga pokreće motor"
- često pretjerano puno priča
- glasno (puno viče, pjeva, priča…)
- stalno u pokretu, "u pogonu"
- okreće se i vrpolji na stolici
- lako se uzbudi
- naglo poseže za predmetima
- stalno manipulira predmetima, igračkama
- ima teškoća ako se treba mirno igrati ili baviti nečim
- nemirno je
- neumorno je

Važno je napomenuti da hiperaktivno dijete izgleda gotovo uobičajeno u svakom pogledu, a ipak ima specifične poteškoće u svakodnevnom životu koje ga razlikuju od ostalih. Teškoće koje hiperaktivno dijete izražava uvijek su povezane sa

neprimjerenim okruženjem koje može znatno otežavati prilagodbu djeteta. Imati ADHD ne znači biti glup, lijen, lud ili bolestan. To znači da postoje neke razlike u načinu rada mozga. Djeca koja imaju ADHD mogu imati posebne vještine i talente (Taylor, 2008).

Klinička psihologinja Sever (2010) objašnjava: "*Najveći je problem kod ADHD-a što takva djeca, a kasnije i odrasle osobe, nemaju mogućnost inhibicije podražaja. Ne mogu stati i porazmisliti hoće li nešto učiniti ili neće. U razredu to znači - ako dobiju impuls da ustanu, oni će to isti tren i učiniti, bez obzira na to što znaju da to ne smiju. Ako je naredba u njihovoj glavi: moram na wc, oni svoju biološku potrebu moraju odmah zadovoljiti. Iste sekunde. Pa makar tog trena pisali i test.*"(http://www.jutarnji.hr/globus/arhiva/adhd-sifra-za-djecu-koju-nitko-ne-razumije/4092663/) Također navodi da ADHD u svakoj dobi postaje problem. Konkretno u predškolskoj dobi djeca su vrlo nekritična; ako vide nešto na drugoj strani ulice, pretrčat će cestu bez ikakve bojazni. No, s druge strane smatra da iako ADHD jako ometa funkcioniranje, ono ima i pozitivnih strana: „*Ta djeca upijaju svijet kroz sve moguće senzore. Jedan te isti događaj njima i miriše, mogu i žele ga doživjeti i taktilno i vizualno i auditivno*."

Uvidom u literaturu koja informira o etiologiji očito je da se ne mogu precizno odrediti uzroci ovog poremećaja. Postoji generalno slaganje da mnogi faktori doprinose sindromu ADHD-a: genske predispozicije, oštećenja i disfunkcije mozga, okolinski faktori. Roditelji navikli na svoje dijete najčešće ne mogu objektivno procijeniti njegovo ponašanje. Zato sumnju na hiperaktivnost a potom i dijagnozu postavljaju stručnjaci koji rade s djecom. Postavljanje dijagnoze ovog poremećaja vrlo je odgovoran posao. Dijagnostika se radi na osnovi razgovora s roditeljima i promatranja ponašanja djeteta u vrtiću ili školi. Ponašanje djeteta se zatim uspoređuje s ponašanjem njegovih vršnjaka, na osnovi čega se određuje je li dijete hiperaktivno ili nije. Pravovremenim prepoznavanjem djeteta s poremećajem aktivnosti i pažnje, te primjenom odgovarajućih postupaka i mjera pomoći u obitelji i odgojno-obrazovnim ustanovama, mogu se postići značajni rezultati, kako u postizanju školskog uspjeha, tako i u socijalnom funkcioniranju.

2.2. Što nije ADHD?

Danas se mnoga djeca opisuju kao "hiperaktivna" i čini se da je ovaj izraz postao jako popularan. Nije nužno da svako dijete, koje je povremeno hiperaktivno, impulzivno i ima poteškoće s pažnjom i koncentracijom, ima ADHD. Takva ponašanja događaju se i iz mnogih drugih razloga. Hiperaktivnost je, kako kažu autorice Luketin i Sunko (2006) „*zavodljiva oznaka*" i u današnje vrijeme je vrlo često olako koristimo. Autorice Mrđen i Puhovski (2005) u knjizi „*Hiperaktivno dijete*" navode nekoliko razloga zbog kojih se i druga djeca ponekad ponašaju hiperaktivno iako nisu. Primjerice, kada je djetetu dosadno, kada ima neku fiziološku potrebu ili kada je jako veselo, možda će poželjeti privući pažnju neprimjerenim ponašanjem. Prezahtjevne situacije, prekidanje važnih aktivnosti, stres ili promjene u obitelji također mogu biti razlozi trenutnog hiperaktivnog ponašanja. Autorice također navode da postoje i neka medicinska i psihijatrijska stanja koja se mogu zamijeniti s poremećajem pažnje i hiperaktivnosti. Neka od njih su: mentalna retardacija, poremećaj vida ili sluha, poremećaj učenja, prkosno ponašanje, smetnje ponašanja, neurološke smetnje te nuspojave lijekova.

Siguran odgovor na to je li dijete hiperaktivno može se dobiti jedino od stručnjaka mentalnog zdravlja, odnosno dječjeg psihologa, defektologa i psihijatra. Kako bi se pružila adekvatna pomoć i podrška, potrebno je obratiti se stručnjaku koji će utvrditi radi li se stvarno o ADHD-u i koji će predložiti tretman. Sva djeca predškolske dobi karakteristična su po motorički aktivnom ponašanju, ali djeca s hiperaktivnošću se ipak razlikuju. Ona su kao što je već poznato trajno u pokretu i svuda prisutna. Zbog tih karakteristika okolina ih vidi kao nedisciplinirani, neposlušnu i zločestu djecu. Vršnjaci ih, vrlo često, na početku vide kao zabavne i zanimljive, međutim kad hiperaktivno dijete reagira impulzivno, fizički ili verbalno napadne ili ozlijedi drugo dijete, počinju ga odbacivati i izbjegavati.

3. ODNOS OKOLINE I DJETETA S ADHD-om

3.1. Hiperaktivno dijete i obitelj

Dijete s poremećajem pažnje i hiperaktivnosti može imati teškoće u odnosima s članovima obitelji. Kada roditelji shvate da je njihovo dijete drugačije od druge djece, nije im se lako pomiriti s time. Mogu se osjećati shrvano, zbunjeno i bijesno. Čak i u najbližnijim obiteljima s hiperaktivnim djetetom, međusobni odnosi često su opterećeni napetošću. Jedan od primarnih problema u odnosu roditelj-hiperaktivno dijete je sukob vezan uz neposluh koji može biti posljedica nepažnje ali i roditeljskog nerazumijevanja. Roditelje često plaši da ono što je pomagalo u problematičnim situacijama sa starijim djetetom sada ne pomaže. Savjeti bliskih osoba i oni iz raznih roditeljskih priručnika često dobro zvuče ali u svakodnevnim bitkama nekako gube svoju djelotvornost, djeluju sasvim beznačajno. Ponekad su i sami roditelji odbačeni od strane svoje šire obitelji ili prijatelja, jer je ponašanje njihova djeteta dovelo do toga da ih se ne poziva na razna društvena okupljanja i događaje.

Jedan od osnovnih problema je uspostavljenje discipline kod djeteta. Vrlo često plašeći se djetetova ponašanja izvan kuće, roditelji izbjegavaju bilo kakve izlaske, te dovode sebe i dijete u socijalnu izolaciju. Autori Lauth, Schlottke i Naumann (2008) u knjizi „*Neumorna djeca, bespomoćni roditelji*“ navode da su roditelji skloni uzrujano reagirati kada nešto pođe po zlu. Primjećuju samo negativne događaje i ne mogu razlikovati bitno od nebitnoga. Na taj način šire neraspoloženje oko sebe i na dijete obraćaju pažnju samo kada pravi probleme. Roditelji trebaju biti opušteni i dopustiti da se neke stvari odvijaju same od sebe, a na djetetovo lupanje vratima, mrštenje nosa, zanovijetanje i kukanje mogu se praviti da uopće ne zamjećuju što djeca rade. Također navode da su vrlo bitna pravila koja bi trebala imati cijela obitelj, a ne samo dijete s ADHD-om jer će se osjećati kao da je ono za sve krivo što god da se desi. Nije važan broj pravila, važno je da se pravila svi pridržavaju. Ako dijete prekrši pravilo slijedi kazna. Roditelji ne smiju dopustiti da ih obuzmu emocije u trenutku kazne. Trebaju biti što objektivniji i razmisliti o mjerama koje treba poduzeti kada dijete prekrši pravilo.

Autorice Mrđen i Puhovski (2005) u knjizi „*Hiperaktivno dijete*“ navode da problem krivnje i odgovornosti kao i sam poremećaj vrlo često su izvor sukoba ne samo između roditelja i djeteta nego i između roditelja. Znakovi da postoje ozbiljni problemi u obiteljskim odnosima mogu biti:

- stalni sukobi u obitelj
- izbjegavanje druženja i okupljanja zbog nelagode
- roditeljske prepirke oko provođenja discipline
- roditelji provode sate i sate radeći zadaće sa hiperaktivnim djetetom ostavljajući malo vremena za sebe i druge u obitelji
- sukobi i prepirke za vrijeme objeda
- stalne rasprave između roditelja i djece radi obaveza i kućnih zadataka
- napetost zbog problema u učenju i ponašanju
- roditelji sve češće osjećaju: frustraciju, beznađe, usamljenost, ljutnju, krivnju, strah, bespomoćnost, razočaranje, tugu, i sl.

Greške u odgoju, ne samo hiperaktivne djece, nisu rijetkost. Nastaju što iz neznanja, što iz određenih roditeljskih slabosti. Danas postoji mnogo odgojnih savjeta stručnjaka za roditelje koji mogu olakšati i pomoći u raznim odgojnim situacijama. Autorica Velki (2012) u *„Priručniku za rad s hiperaktivnom djecom u školi“* navodi savjete za roditelje djece koja imaju hiperaktivni poremećaj, a primjenjivi su u svakoj dobi djetetova života. Smatra kako je prije svega za promjene potrebno vrijeme. Ponašanja koja je dijete usvajalo i izgrađivalo tijekom određenog vremena ne mogu se promijeniti „preko noći“. Također, često se događa da djeca u početku pružaju otpor promjenama i novim pravilima što rezultira novim nepoželjnim ponašanjima. Najvažnije je biti ustrajan i dosljedan roditelj, čak i onda kada nam se situacije čine bezizlaznima. Baveći se istom problematikom autorica u daljnjem tekstu naglašava nekoliko zahtijeva koji su bitni za roditelje:

- Vježbanje novih poželjnih ponašanja
- Razvijanje samopoštovanja kod djeteta
- Pružanje rutine, strukture i predvidivosti
- Biti svjestan vlastitog ponašanja
- Biti dosljedan
- Imati na umu prirodu poremećaja

Fedeli (2015) u knjizi „*Hiperaktivno dijete*“ navodi da radna memorija kod djece s ADHD sindromom često ne funkcionira kako treba. Ne uspijevaju zapamtiti upute koje im daju roditelji i ne mogu se sjetiti točnog redoslijeda izvršavanja zadataka. Zbog toga je važno davati im jasne i kratke upute, uz često ponavljanje.

Mnoga djeca s poremećajem pažnje i hiperaktivnosti imaju poteškoća u uspostavljanju prijateljstva. Na njih se često gleda kao na nekoga tko je drugačiji. Tome je uzrok impulzivnost i kratkotrajna pažnja zbog kojih teže uče socijalna pravila i prepoznavanje socijalnih znakova i poruka. Svjesni su svoje izoliranosti i odbačenosti te nesposobnosti da zadrže prijatelje. Iz tog razloga je potrebna dodatna pomoć odraslih, posebice roditelja. Vrlo je bitno vježbati socijalne vještine kod kuće, potaknuti dijete na druženje te mu omogućiti da u kuću slobodno dovede prijatelje. U odgoju hiperaktivne djece najvažnije je razviti osjećaj prihvaćanja i pomoći djetetu kako da funkcionira u socijalnim okruženjima (Bouillet, Uzelac, 2007). Roditelji i djeca zajedno rastu doživljavajući i proživljavajući svakodnevna iskušenja, nevolje, užitke i ugodne životne trenutke. Upravo iz toga treba učiti - iskustvo daje najbolje lekcije za život. Na temelju istog dolazi do shvaćanja činjenice da su naše emocije u temeljnoj ulozi kako naših mnogih pogrešaka, tako i naših mnogih uspjeha.

3.2. Hiperaktivno dijete i odgojitelj

Odgojitelj je vrlo važna osoba u životu djeteta. Dijete od njega očekuje ljubav, pažnju, razumijevanje, baš kao i od roditelja. Svako dijete je jedinstveno i posebno, a ono s teškoćama, u ovom slučaju hiperaktivno dijete, još je jedinstvenije i posebnije te ga treba doživjeti kao izazov i novi interes u radu. Odgojitelj, u čijoj je skupini hiperaktivno dijete može zbog toga doživljavati problem jer vlastiti rad vidi kao narušen. Često se javlja osjećaj nekompetencije odnosno nedovoljno znanja, vještina i iskustva. Kako bi dijete s teškoćama u razvoju bilo uspješno uključeno u redoviti odgojno-obrazovni sustav odgojitelji se moraju dodatno profesionalno razvijati te stjecati nove kompetencije. Njima mora stvarati pozitivno ozračje u kojem će svako dijete s teškoćama pronaći osjećaje sigurnosti, prihvaćenosti, poštovanja i doživljavanja uspjeha. Rad s djecom s teškoćama u razvoju nije ni malo lagan i ne isključuje pogreške. Svi koji rade s djecom trebali bi imati na umu da se na

pogreškama uči. Ne treba se plašiti priznati ih nego ih treba prepoznati i ispraviti za dobrobit djeteta i dobivanje što više prilika za njegovo učenje, napredovanje i uspjeh u daljnjem životu.

Odgojitelj ne smije dozvoliti da djetetova dijagnoza hiperaktivnog poremećaja izazove ograničenje u njegovim aktivnostima. Često se naglašava da je potrebno koncentrirati se na djetetove vrline, a ne na nedostatke. Dijete zaslužuje priliku da pokaže što zna i može i zato je potrebno isticati njegove kvalitete što je više moguće. Dijete će to znati cijeniti jer će na taj način uvidjeti da u nečemu može uspjeti i da vrijedi. Smanjit će se osjećaj nekompetentnosti i neuspjeha koje često doživljava u odgojnoj skupini.

Odgojitelj koji prepoznaje problem hiperaktivna djeteta:

- Prihvatit će ga takvog kakav jest.
- Vidjeti će problem u njegovoj cjelovitosti i orijentirati će se na prevladavanje s pozitivnim i realnim očekivanjima.
- Stvoriti će uvijete za individualni, bliski kontakt s djetetom, ali i uvijete za ostvarivanje kvalitetnih djetetovih kontakata s drugom djecom.
- Oblikovat će okruženje koje osigurava kretanje i izmjenu aktivnosti bez opasnosti.

Odgojitelj koji razumije probleme druge djece u skupini, orijentirat će se na razvijanje tolerantnog okruženja u kojem se različitosti razumiju i poštuju. Prema Zrilić (2011) kompetentan odgojitelj treba ispunjavati niz subjektivnih uvjeta:

- osnovno stručno znanje o kategoriji posebne potrebe
- spremnost i želju za cjeloživotnim obrazovanjem
- emotivnu uravnoteženost
- sposobnost za uspješno uspostavljanje emotivnoga kontakta s djecom,
- ljubav prema djeci kojoj se posvećuje
- održavati kontakt s roditeljima djeteta i socijalnom sredinom u kojoj ono živi
- razvijene socijalne kompetencije za rad u timu.

Zrilić (2011) također navodi i zadatke odgojitelja u radu s djecom s teškoćama:

- uočavanje i prepoznavanje teškoće

- temeljito proučavanje dokumentacije o djetetu, pravilan pristup djetetu
- priprema druge djece u skupini i poučavanje pomoći
- dodatno obrazovanje i usavršavanje istog u praksi
- suradnja sa stručnjacima i suradnja s roditeljima.

Suradnja s roditeljima zahtjeva posebne kompetencije. Nije rijedak slučaj da roditelji ne žele prihvatiti kako je njihovo dijete „drugačije“. Iz tog razloga je najbolje pozvati roditelje na individualan razgovor kako bi se stvorio odnos povjerenja, što je preduvjet za daljnje dogovaranje o zajedničkim postupcima u vrtiću i kod kuće. Kada se izgradi takav odnos, odgojitelj je dužan preporučiti roditeljima savjetovanje sa stručnjakom u vrtiću ili nekoj ustanovi.

Da bi odgojitelj pomogao i djetetu i roditeljima, pa i samom sebi, važno je da surađuje sa svima koji su uključeni u život hiperaktivnog djeteta te usklađuje i dogovara postupke.

3.3. Hiperaktivno dijete i vršnjaci

Imati prijatelja i biti prijatelj definira nas kao ljudska bića. Kao i u životu svakoga djeteta, tako i u djeteta s ADHD-om vršnjaci imaju veliku i iznimno značajnu ulogu. Oni doprinose djetetovoj socijalizaciji, služe kao modeli ponašanja i jedan su od izvora samoprocjene vlastite efikasnosti. Druženje s vršnjacima neophodno je za zdrav socijalni i spoznajni razvoj djeteta te predstavlja jedan od prvih odnosa u kojem djeca uče i savladavaju važne socijalne vještine potrebne za učinkovito funkcioniranje tijekom života. Mnoga istraživanja pokazala su da uspostavljanje, odnosno nepostojanje, čvrstih veza s vršnjacima utječe na cjelokupan psihosocijalni razvoj djece s teškoćama i bez teškoća u razvoju. Prijateljstvo prožima sve životne situacije, pojavljuje se u svim etapama života te mijenja oblik ovisno o kognitivnim, socijalnim i emocionalnim karakteristikama pojedinca te društvenim normama.

Hiperaktivna djeca ne pokazuju strah uslijed odvajanja i lako stječu poznanike. Međutim, imaju problema sa zadržavanjem društva jer se ne mogu prilagoditi grupi zbog vječite potrebe za dominacijom. Ometajuća i neprimjerena socijalna ponašanja

djece s ADHD-om obuhvaćaju, primjerice, impulzivnost, nametljivost i nasilnost, te nedostatne socijalne vještine kao što su dijeljenje, suradnja i izmjenjivanje. Često ne opažaju verbalne i neverbalne ili vizualne znakove vršnjaka, te imaju poteškoća u kontroliranju okolinske buke, kao i vlastitih emocija, što u interakciji s vršnjacima može dovesti do nesporazuma i frustracija koje će utjecati na daljnju zajedničku aktivnost.

Autorice Mrđen i Puhovski (2005) u knjizi „Hiperaktivno dijete“ navode da hiperaktivno dijete često ima malo prijatelja i bolno je svjesno svoje izoliranosti i odbačenosti. Potrebna im je pomoć odraslih da usvoje društveno prihvatljiva ponašanja.

Ralić i Ljubas (2013) ukazuju da oko 50% djece s ADHD-om ne uspijeva uspostaviti i održati blisko uzajamno prijateljstvo, da su prijateljstva manje stabilna te da je prisutno više sukoba nego što je to utvrđeno kod tipičnih vršnjaka, dok Hoza (2007) ukazuje da je između 50% i 80% djece s ADHD poremećajem neprihvaćeno među vršnjacima. Dakako, mnoga hiperaktivna djeca u svojim ponašanjima ne izražavaju samo nedostatke, već su vrlo inteligentna, otvorena za različite ideje, kreativna i imaju posebne interese i talente. Ona su, kako to navodi Ferek (2006), strastveno znatiželjna i nekonvencionalna jer na drugi način vide svijet oko sebe.

Iako se svako dijete rađa s fizičkim osobinama koje ga čine jedinstvenom jedinkom i temelj su njegove osobnosti, konačni oblik djetetove osobnosti djelomično je određen time kako se roditelji, odgojitelji i ostatak okoline, a posebice vršnjaci, odnose prema njegovim određenim fizičkim osobinama. Pa tako i hiperaktivna djeca, ako se okolina dovoljno potrudi, mogu postati mnogo ugodnija i fleksibilnija, lakša za suživot te u što manjem sukobu s okolinom.

4. ODGOJNO-OBRAZOVNA INTEGRACIJA I INKLUZIJA

4.1. Socijalna integracija djece s teškoćama

Autorica Petrović-Sočo (1997) u knjizi „*Novi prijatelj*“ navodi da uspješna socijalna integracije djece s teškoćama u razvoju ne događa se slučajno. Postoje uvjerljivi dokazi da tu djecu u redovnim školama i predškolskim ustanovama vršnjaci često odbacuju. Odbacivanje je uočeno čak i kod djece stare četiri godine, a takvi se stavovi zauzimaju prema svim vrstama teškoća u razvoju. Teškoće socijalne integracije odnose se na one osobe koje iz određenih razloga nisu uključene ili imaju problema s uključivanjem u društvenu sredinu i/ili društvene aktivnosti. Njima pripadaju: eksternalizirana (vidljiva, ometajuća) ponašanja, internalizirana (povučena) ponašanja, kognitivni (spoznajni) poremećaji i oštećenja, društveno uvjetovane teškoće i razvojni problemi. Prema Bouillet (2009) uzrok navedenim teškoćama mogu biti endogeni ili egzogeni čimbenici. U endogene čimbenika ubrajamo psihički i tjelesni razvoj djeteta. Mogu biti određeni naslijeđem, a razvoj mogu omesti i naknadno, u bilo kojem razdoblju života. Egzogeni čimbenici proizlaze iz obilježja okruženja u kojem dijete odrasta, u kojem uči i razvija se. Bouillet (2009) također navodi nekoliko polaznih teza u integriranom odgoju i obrazovanju koje je potrebno imati na umu pri radu s djecom koja imaju teškoće socijalne integracije:

- Ponašanje djeteta nije usmjereno protiv učitelja/odgojitelja
- Uobičajeno postoji dobar razlog za loše ponašanje
- Isključivanje i „nulta“ tolerancija ne rješavaju teškoće
- Pravila su važna, ali vrijednosti su važnije
- Ima mjesta za optimizam - pozitivni pomaci su mogući
- Za tretiranje teškoća nužna je suradnja
- Svako je dijete jedinstveno

Slijedom navedenog moguće je govoriti o inkluziji kao procesu kojim u isto okruženje stavljamo djecu iste kronološke dobi sa i bez teškoća radi njihove zajedničke igre, druženja i učenja. Petrović-Sočo (1997) navodi da načni kojima bi se poboljšao socijalni status djece s teškoćama od odlučujućeg su značenja za

osiguravanje odgovarajućih obrazovnih mogućnosti. Pažljiva i sistematična priprema mora prethoditi stvarnoj integraciji djece s teškoćama u predškolske programe. Ta bi priprema trebala obuhvatiti informiranje roditelja, davanje odgovora na njihova pitanja, biranje djece za grupu s obzirom na sastav grupe, te pripremanje odgojitelja i ostalih koji sudjeluju u podučavanju djece.

Ista autorica navodi da ima nekoliko faktora koji doprinose interakciji među djecom te interakciji između odgojitelja i djece, a to su:

- Stavovi. Prihvaćanje od strane njihovih vršnjaka osnova je za uspješnu socijalnu integraciju djece s teškoćama. Ponekad do toga dolazi prirodnim putem. Jednostavno stavljanje djece s teškoćama i one bez teškoća u istu prostoriju ne osigurava nužno razvoj pozitivnih stavova. Trebalo bi planirati kako putem iskustva pomoći djeci da postanu svjesniji individualiziranih razlika i da ih prihvate. Pomoć vršnjaka je odlična tehnika za poboljšavanje interakcije. Djeca jako vole pomagati jedno drugome; prirodno je pomoći nekome kome je pomoć potrebna i to bi se trebalo poticati. Važno je pritom da i dijete s teškoćama pomaže drugima.
- Znanje i razumijevanje. Točne informacije o razvojnim teškoćama važne su za potpuno prihvaćanje djece s teškoćama. Jedna od najprivlačnijih i razoružavajućih karakteristika male djece njihova je iskrenost i otvorenost. Oni uče promatrajući i postavljajući pitanja. Razumijevanje je postepen proces koji možda neka djeca ili odrasli nikad neće dostići. Teško je razumjeti zašto neka djeca imaju teškoće, a druga ne.
- Ponašanje. Velik se naglasak stavlja na dječje ponašanje kao dio socijalne integracije. Djeca s teškoćama češće od svojih vršnjaka odstupaju od uobičajeno prihvatljivih socijalnih pravila. Zato je kod njih potrebno razviti vještinu socijalne interakcije. Djeca trebaju razviti socijalne vještine ponašanja prema svojim prijateljima s teškoćama. Ismijavanje, zadirkivanje i davanje pogrdnih imena, ponašanja su koja će senzibilni odgojitelj nastojati spriječiti kako bi pokušao razviti pozitivne stavove. Odgovarajuća reakcija na negativno ponašanje druge djece je vještina koju djeca s teškoćama moraju razviti.

Predškolska djeca razvijaju stavove i pojmove vezane za njih same i za ostale ljude. Uključivanjem djece s teškoćama u vrtiće, njihovi se pojmovi proširuju. Brojni istraživači vjeruju da su socijalne interakcije s vršnjacima osnova za razvoj i socijalizaciju djeteta. U najboljem slučaju, ti odnosi mogu doprinijeti najvišim postignućima djeteta te njegovom socijalnom i mentalnom razvoju.

4.2. Integracija djece s teškoćama u redovne programe odgoja i obrazovanja

Odgojno-obrazovnu integraciju možemo promatrati kao stanje. Bit odgojno-obrazovne integracije nije samo u spajanju dijelova u cjelinu, već u tome da dijelovi koji se ujedinjuju procesom integracije postaju nešto novije, kvalitetnije i naprednije u odnosu na ono što su bili prije samog procesa (Sekulić-Majurec, 1988).

Integracija ima više elemenata:

- prostorna integracija- prostorije opremljene za djecu s teškoćama u razvoju koje se nalaze unutar redovnih odgojno-obrazovnih ustanova te pružaju djeci priliku za upoznavanjem i druženjem
- socijalna integracija- djeca s teškoćama imaju se prilike družiti sa djecom bez teškoćama u vrtićkom dvorištu, na igralištu ili za vrijeme užine
- funkcionalna integracija- postoji zajednička suradnja u odgojno-obrazovnom procesu, što zahtjeva pažljivo planiranje plana i programa kao i izradu individualnih programa.

Autorica Bouillet (2009) u knjizi „*Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*“ navodi definiciju integracije koju je izrekao profesor Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, dr. sc. Stančić: „*Integracija je kreiranje uvjeta za djecu s teškoćama u razvoju koji će osigurati u svakom konkretnom slučaju najmanje restriktivnu okolinu za njihov razvoj, ostvarujući tako niz alternativa na odgojno-obrazovnom kontinuumu uz osiguranje protočnosti sistema…*“ Također napominje da se odgojno-obrazovnom integracijom žele postići uvjeti koji će djelovati najpovoljnije u okolini u kojoj se razvija dijete s teškoćama u razvoju. Prednost se daje smještaju djece s teškoćama u razvoju u redovne odgojno-obrazovne ustanove. Istovremeno se nastoje

zadovoljiti objektivne i subjektivne pretpostavke za njihov prihvat, rehabilitaciju i psihičko povezivanje sa socijalnom sredinom u koju su smještena.

Ima nekoliko ključnih područja u kojima odnosi s vršnjacima imaju glavni utjecaj a to su:

- Razvoj socijalnih vrijednosti, stavova, pogleda na svijet i opće sposobnosti.
- Predviđanje i utjecaj na buduće mentalno zdravlje djeteta. Djeca koja imaju slabe odnose s vršnjacima i ostaju socijalno izolirani skloni su psihičkim problemima kad odrastu.
- Podučavanje djece kako da ne budu socijalno izolirani. Grupa vršnjaka pruža okružje u kojem se uče i vježbaju socijalne vještine.

Integracijom se ne želi ukinuti specifičan odgojno-obrazovni program za djecu s teškoćama, niti se inzistira na uključivanju sve takve djece u redovne ustanove. Ona ne znači samo fizičku nazočnost djeteta s nekom razvojnom teškoćom u redovitoj odgojnoj skupini, kao ni njegov isključivi boravak u tim okruženjima. Tijekom provođenja odgojno-obrazovne integracije ne možemo očekivati da će se djeca s teškoćama potpuno prilagoditi svim normama socijalnog okruženja kao ni da socijalno okruženje prihvati i razumije sve specifičnosti takve djece (Bouillet, 2009).

Autorica Petrović-Sočo (1997) u knjizi „*Novi prijatelj*“ navodi da je najvažniji aspekt integracije djece s teškoćama razvoj pozitivnih i podržavajućih odnosa između djece s teškoćama i njihovih vršnjaka. Ukazuje na to da se odnos može razviti kroz iskustvo kooperativnog učenja. Ovaj vid pozitivne interakcije ključ je za razvijanje osjećaja prihvaćanja. Situacije koje uključuju natjecanje ili individualno učenje vode razvoju negativnih, odbojnih reakcija među vršnjacima. Stoga iskustvo kooperativnog učenja može izmijeniti negativne stavove prema osobama s teškoćama u pozitivnije, dok natjecanje ili individualno učenje može održati negativne stavove ili ih ojačati. Temeljna zamisao svih koji provode odgojno-obrazovnu integraciju je razbijanje predrasuda i davanje mogućnosti za potpunu integraciju u sve životne situacije djeci s teškoćama. Želi se postići da sva djeca imaju potpuno jednake šanse ta razvoj svojih potencijala, bez obzira na postojeće razlike.

4.3. Inkluzija djece s teškoćama u redovne programe odgoja i obrazovanja

Odgojno-obrazovnu inkluziju možemo promatrati kao proces. Inkluzija je proces učenja i odgajanja djece s teškoćama u razvoju zajedno s djecom koja nemaju takvih teškoća. Tada ta djeca imaju jednake mogućnosti u razvoju svojih tjelesnih, emocionalnih, društvenih i drugih sposobnosti. To je zapravo proces međusobnog uvažavanja različitosti svakog djeteta i njegovih potreba. Omogućuje djeci s teškoćama da uče i budu odgajani zajedno s djecom bez teškoća.

Savjetnica Pravobraniteljice za djecu Flego (prema Kiš-Glavaš, 2001) navodi da odgojno-obrazovna inkluzija podrazumijeva pružanje jednakih prilika svima kao i maksimalnu fleksibilnost u zadovoljavanju specifičnih obrazovnih i širih društvenih potreba sve djece. Razliku između odgojno-obrazovne integracije i inkluzije čini prisustvo odnosno odsustvo podrške zajednice. Također ukazuje na to da je inkluzija ključna, jer se djeca s teškoćama u razvoju često suočavaju s najvećim teškoćama zbog društvene izolacije, a ne zbog svojih oštećenja. Osim toga, vršnjaci djecu s teškoćama mogu motivirati na način na koji roditelji ili drugi odrasli koji o njima skrbe to ne mogu. Odgojno-obrazovni inkluzivni sadržaji slobodnog vremena pružaju djeci s teškoćama mogućnosti za interakciju, stvaranje prijateljstava, pronalaženje uzora među vršnjacima i razvoj komunikacijskih vještina te smanjuju osjećaj usamljenosti.

Djeca s teškoćama se već dugi niz godina pokušavaju izboriti za svoj položaj u društvu. Na tom putu bilo je mnogo promjena: diskriminacija, samilost, pravo na obrazovanje u posebnom sustavu, a danas je to pravo na izjednačene mogućnosti s onima bez teškoća. Upravo je ovo što je sada aktualno bilo nužno, jer djeca s teškoćama ni ne zaslužuju da se s njima postupa drugačije nego prema načelu „jednakih prava ili ravnopravnosti“. Prema Državnom pedagoškom standardu predškolskog odgoja i obrazovanja, svako dijete ima pravo na razvoj sukladno svojim spoznajama, mogućnostima i potrebama.

Poznato je da korist od odgojno-obrazovne inkluzije imaju svi sudionici odgojno-obrazovnog procesa. Ona sama po sebi zahtjeva timski rad i trud. Prije svega, kao što je već spomenuto, korist je za dijete koje je glavni subjekt

cjelokupnog procesa. Dijete dobiva priliku za druženje s vršnjacima, uzore za vještine i ponašanja; ima mogućnost baviti se aktivnostima koje su na razini dobi u područjima gdje ne zaostaje čime rastu njegovo samopouzdanje i samopoštovanje; razvija razumijevanje i postaje osjetljivo prema drugima te bolje razumije različitost. Dijete spoznaje da se mogu prevladati postojeće teškoće i postizati uspjesi, što je možda najvažnije.

5. ISTRAŽIVANJE

5.1. Cilj i problem istraživanja

Cilj provedenoga istraživanja je ispitati što odgojitelji misle o razvoju socijalnih vještina djeteta s poremećajem aktivnosti i pažnje te njihovog odnosa s vršnjacima. Problem ovog rada je utvrditi mišljenja odgojitelja o karakteristikama ponašanja i razvoju socijalnih vještina predškolske djece s poremećajem aktivnosti i pažnje.

5.2. Metode istraživanja

5.2.1. Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo 48 odgojitelja, iz dvije predškolske ustanove na području grada Karlovca. Ispitanici su sve žene (100%).

U tablici 1. prikazani su odgojitelji prema godinama staža.

Tablica 1. Ispitanici prema godinama radnog iskustva

Godine radnog iskustva	Broj odgojitelja	%
1 – 5	4	8.33%
6 - 10	7	14.58%
11 - 15	19	39.58%
16 - 20	5	10.42%
21 - 25	0	0%
25 - 30	1	4.17%
Više od 31	12	25%

Iz tablice možemo vidjeti da najveći postotak odgojitelja ima između 11 i 15 godina radnog staža, točnije njih 19 (39.58%). Više od 31 godinu radnog staža ima njih 25%, 6-10 godina radnog staža ima 14.58% odgojitelja, 16-20 godina radnog staža ima 10.42% odgojitelja, 1-5 godina radnog staža ima 8.33% odgojitelja. Od 25

do 30 godina radnog staža ima svega samo jedan odgojitelj a između 21-25 godine radnog staža nema nijednog odgojitelja koji je sudjelovao u ispitivanju.

5.2.2. Mjerni instrument i način provođenja istraživanja

Za potrebe ovog istraživanja odgojitelji su ispunili Skalu socijalnih vještina (modificirano prema: Brajša-Žganec, Stankijević, 2006) koja sadrži 26 tvrdnji, a ispitanici su samostalno odgovarali i anonimno popunjavali tvrdnje na skali. Kriteriji za bodovanje i procjenu odgovora ispitanika predstavljali su na skali mogućnosti od 1 do 5 koja predstavlja određenu tvrdnju.

Tablica 2. Kriteriji za bodovanje i procjenu

1 - nikada	2 - rijetko	3 - ponekad	4 - često	5- uvijek

5.3. Rezultati istraživanja

Rezultati su analizirani na osnovu frekvencija i prikazani u postocima za svaku tvrdnju (njih 26).

Tablica 3. Tvrdnja broj jedan - *Sluša što odgojitelj govori.*

Sluša što odgojitelj govori.				
43.75% **RIJETKO**	33.33% PONEKAD	16.67% NIKADA	6.25% ČESTO	0% UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 21 (43.75%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om rijetko sluša što odgojitelj govori. 33.33% smatra da ponekad, 16.67% smatra da nikada, a čak 3 odgojitelja (6.25%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da ih često sluša što govore.

Tablica 4. Tvrdnja broj dva - *Slijedi upute koje daje odgojitelj.*

Slijedi upute koje daje odgojitelj.				
47.92%	31.25%	12.5%	8.33%	0%
PONEKAD	RIJETKO	NIKADA	ČESTO	UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 23 (47.92%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om ponekad slijedi upute koje daje odgojitelj. 31.25% smatra da rijetko, 12.5% smatra da nikada, a čak 4 (8.33%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da često slijedi njihove upute.

Tablica 5. Tvrdnja broj tri - *Razumije upute koje daje odgojitelj.*

Razumije upute koje daje odgojitelj.				
60.42%	29.17%	8.33%	2.08%	0%
PONEKAD	RIJETKO	ČESTO	NIKADA	UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 29 (60.42%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om ponekad razumije upute koje daje odgojitelj. 29.17% smatra da rijetko, 8.33% smatra da često, a čak 1 (2.08%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da nikada ne razumije upute.

Tablica 6. Tvrdnja broj četiri - *Pita kada mu nešto nije jasno.*

Pita kada mu nešto nije jasno.				
41.67%	39.58%	14.58%	4.16%	0%
PONEKAD	RIJETKO	NIKADA	ČESTO	UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 20 (41.67%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om ponekad pita kada mu nešto nije jasno. 39.58% smatra da rijetko, 14.58% smatra da nikada, a čak 2 (4.16%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da često pita kada mu nešto nije jasno.

Tablica 7. Tvrdnja broj pet - ***Traži osobu za razgovor kada je uzrujan.***

Traži osobu za razgovor kada je uzrujan.				
39.58%	31.25%	18.75%	10.42%	0%
PONEKAD	RIJETKO	NIKADA	ČESTO	UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 19 (39.58%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om ponekad traži osobu za razgovor kada je uzrujano. 31.25% smatra da rijetko, 18.75% smatra da nikada, a čak 5 (10.42%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da često traži osobu za razgovor kada je uzrujano.

Tablica 8. Tvrdnja broj šest - ***Zapaža i razumije neverbalnu komunikaciju drugih.***

Zapaža i razumije neverbalnu komunikaciju drugih.				
41.67%	37.5%	20.83%	0%	0%
PONEKAD	RIJETKO	NIKADA	ČESTO	UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 20 (41.67%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om ponekad zapaža i razumije neverbalnu komunikaciju drugih. 37.5% smatra da rijetko, a čak 10 (20.83%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da nikada ne zapaža i razumije neverbalnu komunikaciju drugih.

Tablica 9. Tvrdnja broj sedam - ***Kaže „hvala“ ili na neki drugi način daje do znanja da cijeni dobivenu pomoć.***

Kaže „hvala“ ili na neki drugi način daje do znanja da cijeni dobivenu pomoć.				
29.16%	25%	20.83%	20.83%	4.17%
PONEKAD	NIKADA	RIJETKO	ČESTO	UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 14 (29.16%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om ponekad kaže „hvala“ ili na neki drugi način daje do znanja da cijeni dobivenu pomoć. 25% smatra da nikada, 20.83% smatra da rijetko, 20.83% smatra da često, a čak 2 (4.17%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da uvijek kaže „hvala“ ili na neki drugi način daje do znanja da cijeni dobivenu pomoć.

Tablica 10. Tvrdnja broj osam - ***Izražava ljutnju na prihvatljive načine.***

Izražava ljutnju na prihvatljive načine.				
52.08%	33.33%	14.58%	0%	0%
RIJETKO	NIKADA	PONEKAD	ČESTO	UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 25 (52.08%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om rijetko izražava ljutnju na prihvatljive načine. 33.33% smatra da nikada, a čak 7 (14.58%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da ponekad izražava ljutnju na prihvatljive načine.

Tablica 11. Tvrdnja broj devet - ***Prihvaća vlastite pogreške bez da se uznemiri.***

Prihvaća vlastite pogreške bez da se uznemiri.				
56.25%	25%	16.67%	2.08%	0%
RIJETKO	NIKADA	PONEKAD	ČESTO	UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 27 (56.25%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om rijetko prihvaća vlastite pogreške bez da se uznemiri. 25% smatra da nikada, 16.67% smatra da ponekad, a čak 1 (2.08%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da često prihvaća vlastite pogreške bez da se uznemiri.

Tablica 12. Tvrdnja broj deset - ***Prihvaća poraz bez srdžbe i ljutnje.***

Prihvaća poraz bez srdžbe i ljutnje.				
56.25%	41.67%	2.08%	0%	0%
RIJETKO	NIKADA	PONEKAD	ČESTO	UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 27 (56.25%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om rijetko prihvaća poraz bez srdžbe i ljutnje. 41.67% smatra da nikada, a čak 1 (2.08%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da ponekad prihvaća poraz bez srdžbe i ljutnje.

Tablica 13. Tvrdnja broj jedanaest - ***Prihvaća posljedice svoga ponašanja.***

Prihvaća posljedice svoga ponašanja..				
50%	41.67%	8.33%	0%	0%
RIJETKO	NIKADA	PONEKAD	ČESTO	UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 24 (50%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om rijetko prihvaća posljedice svoga ponašanja. 41.67% smatra da nikada, a čak 4 (8.33%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da ponekad prihvaća posljedice svoga ponašanja.

Tablica 14. Tvrdnja broj dvanaest - ***Nosi se sa strahom na prihvatljiv način.***

Nosi se sa strahom na prihvatljiv način.				
43.75%	29.17%	20.83%	6.25%	0%
PONEKAD	RIJETKO	ČESTO	NIKADA	UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 21 (43.75%) odgovorilo je da se dijete s ADHD-om ponekad nosi sa strahom na prihvatljiv način. 29.17% smatra da rijetko, 20.83% smatra da često, a čak 3 (6.25%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da se nikada ne nosi sa strahom na prihvatljiv način.

Tablica 15. Tvrdnja broj trinaest - ***Sam sebe nagrađuje za uspješno obavljenu aktivnost.***

Sam sebe nagrađuje za uspješno obavljenu aktivnost.				
37.5%	16.67%	16.67%	16.67%	12.5%
PONEKAD	NIKADA	RIJETKO	UVIJEK	ČESTO

Većina odgojitelja, čak njih 18 (37.5%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om ponekad sam sebe nagrađuje za uspješno obavljenu aktivnost. 16.67% smatra da nikada, 16.67% smatra da rijetko, 16.67% smatra da uvijek, a čak 6 (12.5%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da često sam sebe nagrađuje za uspješno obavljenu aktivnost.

Tablica 16. Tvrdnja broj četrnaest - *Strpljivo čeka svoj red.*

Strpljivo čeka svoj red.				
50%	41.67%	8.33%	0%	0%
RIJETKO	NIKADA	PONEKAD	ČESTO	UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 24 (50%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om rijetko strpljivo čeka u redu. 41.67% smatra da nikada, a čak 6 (8.33%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da ponekad strpljivo čeka u redu.

Tablica 17. Tvrdnja broj petnaest - *Prepoznaje tuđe osjećaje.*

Prepoznaje tuđe osjećaje.				
52.08%	35.42%	12.5%	0%	0%
PONEKAD	RIJETKO	NIKADA	ČESTO	UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 25 (52.08%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om ponekad prepoznaje tuđe osjećaje. 35.42% smatra da rijetko, a čak 6 (12.5%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da nikada ne prepoznaje tuđe osjećaje.

Tablica 18. Tvrdnja broj šesnaest - *Bez uzrujavanja prihvaća kada mu se kaže „ne“.*

Bez uzrujavanja prihvaća kada mu se kaže „ne“.				
52.08%	41.67%	4.17%	2.08%	0%
NIKADA	RIJETKO	PONEKAD	ČESTO	UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 25 (52.08%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om nikada ne prihvaća kad mu se kaže „ne“ bez uzrujavanja. 41.67% smatra da rijetko, 4.17% smatra da ponekad, a čak 1 (2.08%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da često bez uzrujavanja prihvaća kada mu se kaže „ne“.

Tablica 19. Tvrdnja broj sedamnaest - *Igra se s drugom djecom.*

Igra se s drugom djecom.				
45.83%	35.42%	10.42%	8.33%	0%
PONEKAD	ČESTO	RIJETKO	UVIJEK	NIKADA

Većina odgojitelja, čak njih 22 (45.83 %) odgovorilo je da se dijete s ADHD-om ponekad igra s drugom djecom. 35.42% smatra da često, 10.42% smatra da rijetko, a čak 4 (8.33%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da se uvijek igra s drugom djecom.

Tablica 20. Tvrdnja broj osamnaest - *Prilazi drugoj djeci i pita ih da se zajedno igraju.*

Prilazi drugoj djeci i pita ih da se zajedno igraju.				
58.33%	22.92%	16.67%	2.08%	0%
RIJETKO	PONEKAD	ČESTO	NIKADA	UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 28 (58.33 %) odgovorilo je da dijete s ADHD-om rijetko prilazi drugoj djeci i pita ih da se zajedno igraju. 22.92% smatra da ponekad, 16.67% smatra da često, a čak 1 (2.08%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da nikada ne prilazi drugoj djeci i pita ih da se zajedno igraju.

Tablica 21. Tvrdnja broj devetnaest - *Uključuje se u aktivnosti s drugom djecom.*

Uključuje se u aktivnosti s drugom djecom.				
50%	22.92%	16.67%	8.33%	2.08%
PONEKAD	ČESTO	RIJETKO	UVIJEK	NIKADA

Većina odgojitelja, čak njih 24 (50%) odgovorilo je da se dijete s ADHD-om ponekad uključuje u aktivnosti s drugom djecom. 22.92% smatra da često, 16.67% smatra da rijetko, 8.33% smatra da uvijek, a čak 1 (2.08%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da se nikada ne uključuje u aktivnosti s drugom djecom.

Tablica 22. Tvrdnja broj dvadeset - *Pokazuje kada mu se netko sviđa.*

Pokazuje kada mu se netko sviđa.				
41.67%	33.33%	12.5%	12.5%	0%
PONEKAD	ČESTO	RIJETKO	UVIJEK	NIKADA

Većina odgojitelja, čak njih 20 (41.67%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om ponekad pokazuje kada mu se netko sviđa. 33.33% smatra da često, 12.5% smatra da rijetko, a 12.5% smatra da uvijek pokazuje kada mu se netko viđa.

Tablica 23. Tvrdnja broj dvadeset i jedan - *Rado pomaže drugima.*

Rado pomaže drugima.				
39.58%	33.33%	16.67%	10.42%	0%
PONEKAD	RIJETKO	ČESTO	NIKADA	UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 19 (41.67%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om ponekad rado pomaže drugima. 33.33% smatra da rijetko, 16.67% smatra da često, a čak 5 (10.42%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da nikada ne pomaže rado drugima.

Tablica 24. Tvrdnja broj dvadeset i dva - *Lijepo se izražava u komunikaciji s drugima.*

Lijepo se izražava u komunikaciji s drugima.				
45.83%	33.33%	12.5%	8.33%	0%
PONEKAD	RIJETKO	ČESTO	NIKADA	UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 22 (45.83 %) odgovorilo je da se dijete s ADHD-om ponekad lijepo izražava u komunikaciji s drugima. 33.33% smatra da rijetko, 12.5% smatra da često, a čak 4 (8.33%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da se nikada ne izražava lijepo u komunikaciji s drugima.

Tablica 25. Tvrdnja broj dvadeset i tri - ***Na zadirkivanje odgovara na prihvatljiv način.***

Na zadirkivanje odgovara na prihvatljiv način.				
52.08% **NIKADA**	33.33% RIJETKO	14.58% PONEKAD	0% ČESTO	0% UVIJEK

Većina odgojitelja, čak njih 25 (52.08%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om nikada na zadirkivanje ne odgovara na prihvatljiv način. 33.33% smatra da rijetko, a čak 7 (14.58%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da ponekad na zadirkivanje odgovara na prihvatljiv način.

Tablica 26. Tvrdnja broj dvadeset i četiri - ***Sukobe rješava na agresivan način.***

Sukobe rješava na agresivan način.				
47.92% **ČESTO**	25% PONEKAD	16.67% UVIJEK	10.42% RIJETKO	0% NIKADA

Većina odgojitelja, čak njih 23 (47.92 %) odgovorilo je da dijete s ADHD-om često sukobe rješava na agresivan način. 25% smatra da ponekad, 16.67% smatra da uvijek, a čak 5 (10.42%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da rijetko sukobe rješava na agresivan način.

Tablica 27. Tvrdnja broj dvadeset i pet - ***Prekida zadatak ili aktivnost prije nego što je završi.***

Prekida zadatak ili aktivnost prije nego što je završi.				
45.83% **ČESTO**	25% PONEKAD	14.58% RIJETKO	14.58% UVIJEK	0% NIKADA

Većina odgojitelja, čak njih 22 (45.83 %) odgovorilo je da dijete s ADHD-om često prekida zadatak ili aktivnost prije nego što je završi. 25% smatra da ponekad, 14.58% smatra da rijetko i 14.58% smatra da uvijek prekida zadatak ili aktivnost prije nego što završi.

Tablica 28. Tvrdnja broj dvadeset i šest - *Sam izabire aktivnosti kada mu je dosadno.*

Sam izabire aktivnosti kada mu je dosadno.				
33.33% **RIJETKO**	31.25% PONEKAD	29.17% ČESTO	6.25% UVIJEK	0% NIKADA

Većina odgojitelja, čak njih 16 (33.33%) odgovorilo je da dijete s ADHD-om rijetko sam izabire aktivnosti kada mu je dosadno. 31.25% smatra da ponekad, 29.17% smatra da često, a čak 3 (6.25%) od ukupno 48 odgojitelja smatra da uvijek sam izabire aktivnosti kada mu je dosadno.

Rezultati ukazuju na mišljenje dgojiteja da djeca s poremećajem aktivnosti i pažnje rijetko prihvaćaju poraz te pokazuju probleme u ponašanju. Također, odgojitelji smatraju da djeca s poremećajem aktivnosti i pažnje rijetko samostalno prilaze drugoj djeci i pitaju ih da se zajedno igraju, rijetko prihvaćaju posljedice svoga ponašanja te gotovo nikada ne slušaju što odgojitelji govore. Nadalje, odgojitelji smatraju da u komunikaciji, zadacima, igrama i sl., rijetko ili gotovo nikada djeca s poremećajem aktivnosti i pažnje ne čekaju strpljivo u redu i rijetko sami izabiru aktivnosti kada im je dosadno. S druge strane vidimo, stavove odgojitelja da se takva djeca ipak ponekad uključuju u aktivnosti, igraju s drugom djecom, ponekad se lijepo izražavaju u komunikaciji s drugima te da ponekad prepoznaju tuđe osjećaje. Smatraju da ta djeca ponekad pokazuju kada im se netko sviđa, ponekad rado pomažu drugima te se ponekad lijepo izražavaju u komunikaciji s drugima. Većina odgojitelja je odgovorilo da takva djeca ponekad razumiju i slijede upute koje im daju i pitaju kada im nešto nije jasno te ponekad traže osobu za razgovor kada su uzrujani, ali i da se zahvale i cijene dobivenu pomoć. Rezultati pokazuju da djeca s poremećajem aktivnosti i pažnje često prekidaju zadatak ili aktivnost, i to vrlo često na neprihvatljive načine, prije nego što su je završili te započinju novu koju također nakon određenog vremena prekidaju. Rezultati dobiveni ovim ispitivanjem pokazuju da odgojitelji iz ovog uzorka prepoznaju razvojne karakteristike i ponašanja djece s poremećajem aktivnosti i pažnje na osnovu čega se može zaključiti da su u mogućnosti uspješno uključivati djecu s poremećajem aktivnosti i pažnje među vršnjake u cilju planiranja individualizirane podrške.

6. ZAKLJUČAK

Poremećaj aktivnosti i pažnje je složeni problem. Deficit pažnje i hiperaktivni poremećaj (ADHD) može predstavljati poteškoće u razvoju socijalnih vještina za to dijete, njegove roditelje, vršnjake i sve druge koji su aktivno uključeni u svakodnevno socijalno okruženje. Ako okolina odnosno roditelji, odgojitelji, vršnjaci i drugi ne razumiju poremećaj djeteta, vrlo će lako poduzeti pogrešne postupke prema djetetu, što će imati daljnje negativne posljedice po djetetu. Karakteristike djeteta se očituju u tome da funkcije pažnje mogu biti poremećene odnosno pažnja može biti izrazito kratkoga trajanja. Djetetovo ponašanje može se manifestirati u tome da neprestano započinje i prekida još nezavršenu aktivnost, da bi započelo i prekinulo sljedeću. Stoga je potrebno da se okolina potrudi pravilno odnositi prema hiperaktivnom djetetu. Ono od njih očekuje ljubav i razumijevanje u svakom trenutku i svim situacijama.

Sukladno dobivenim rezultatima provedenoga istraživanja može se primijetiti da odgojitelji prepoznaju ponašanja koja su karakteristična za djecu s poremećajem aktivnosti i pažnje te da u planiranju individualizirane podrške mogu prepoznati koje potrebe s obzirom na razvoj socijalnih vještina je u takvoga djeteta potrebno razvijati. To ukazuje da odgojitelji prepoznaju da djeca s poremećajem aktivnosti i pažnje imaju teškoće u sva tri aspekta vršnjačkih odnosa - socijalne vještine su često nedostatne, slabo su prihvaćeni od vršnjaka i imaju poteškoće u ostvarivanju prijateljstva. Pregledom suvremenih spoznaja o obilježjima vršnjačke interakcije djece s poremećajem aktivnosti i pažnje, nadalje se može zaključiti značaj ove problematike kojom se želi podići razina razumijevanja ponašanja ove populacije djece, kao i shvaćanja uzroka i posljedica njihovog neuspjeha u socijalnoj integraciji.

Iz svega je razvidno da niska socijalna prihvaćenost od vršnjaka otežava razvoj i održavanje prijateljskih odnosa i obrnuto, što znači da sama izloženost djeci tipičnog razvoja ne znači nužno razvoj pozitivnih vršnjačkih odnosa. Zato ne treba podcijeniti uloge odraslih osoba i socijalnog okruženja u poticanju i promicanju razvoja socijalne prihvaćenosti i prijateljstva između djece s poremećajem aktivnosti i pažnje i općenito ostale djece s teškoćama, kao i djece bez teškoća.

7. LITERATURA:

1. Bouillet D. (2009). *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Bouillet, D. Uzelac, S. (2007). *Osnove socijalne pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Bošnjak-Kadum, S. (2006). *Dijete s ADHD poremećajem i škola.* Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/11546 (21.2.2017.)
4. Delić, T. (2001). *Poremećaj pažnje i hiperaktivnost (ADHD).* Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/98959 (21.2.2017.)
5. Fedeli, D. (2015). *Hiperaktivno dijete*. Zagreb: Trsat.
6. Ferek, M. (2006). *Hiperaktivni sanjari: Drugačiji, lošiji, bolji*. Zagreb: „Buđenje“, Udruga za razumijevanje ADHD-a.
7. Flego, M. (2010). *Dječja prava i slobodno vrijeme: Zbornik priopćenja s tribina pravobraniteljice za djecu*. Zagreb: Pravobranitelj za djecu. Dostupno na: http://www.dijete.hr/joomdocs/djecja_prava_i_slobodno_vrijeme.pdf (6.3.2017.)
8. Globus, (2010). *ADHD: Šifra za djecu koju niko ne razumije*. Dostupno na: http://www.jutarnji.hr/globus/arhiva/adhd-sifra-za-djecu-koju-nitko-ne-razumije/4092663/ (8.2.2017.)
9. Hughes, L., Cooper, P. (2009). *Razumijevanje djece s ADHD sindromom i pružanje potpore: Strategije za nastvanike, roditelje i ostale stručnjake*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
10. Jukić, I., Profaca, B. (1998). *Pomozimo im rasti: Stručna potpora odgojitelju djece predškolske dobi.* Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske i UNICEF-a
11. Kocijan-Hercigonja, D., Buljan-Flander, G., Vučković, D. (1999). *Hiperaktivno dijete: uznemireni roditelji i odgojitelji*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
12. Lauth, G. W., Schlottke, P. F., Naumann, K. (2008). *Neumorna djeca, bespomoćni roditelji*. Zagreb: Mozaik knjiga.
13. Lebedina Manzoni, M. (2006). *Psihološke osnove poremećaja u ponašanju*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

14. Luketin, D., Sunko, E. (2006). *Kako?*. Split: Liga za borbu protiv narkomanije.
15. Mrđen, J. L., Puhovski, S. (2005). *Hiperaktivno dijete*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.
16. Petrović-Sočo, B. (1997) *Novi prijatelj: Kako pomoći djeci predškolske i mlađe školske dobi u razumijevanju i prihvaćanju individualnih razlika*. Zagreb: Mali profesor.
17. Ralić-Žic, A., Šifner, E. (2014). *Obilježja vršnjačke interakcije i iskustvo vršnjačkog nasilja kod djece i mladih s ADHD-om.* Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/134772 (21.2.2017.)
18. Sekulić-Majurec, A. (1988). *Djeca s teškoćama u razvoju u vrtiću i školi*. Zagreb: Školska knjiga.
19. Stankijević, K. (2006). *Socijalne vještine i vještine učenja djece predškolske dobi*. Diplomski rad. Zagreb: Hrvatski studiji.
20. Taylor, J. F. (2008). *Djeca s ADD i ADHD sindromom*. Zagreb: Veble Commerce.
21. Twain, M. (2000). *Pustolovine Toma Sawyera.* Zagreb: ABC naklada.
22. Velki, T. (2012). *Priručnik za rad s hiperaktivnom djecom u školi*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
23. Wikipedija, (2017). *Poremećaj hiperaktivnosti i deficita pažnje*. Dostupno na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Poreme%C4%87aj_hiperaktivnosti_i_deficita_pa%C5%BEnje (9.2.2017.)
24. Zrilić, S. (2011). *Djeca s posebnim potrebama u vrtiću i nižim razredima osnovne škole: Priručnik za roditelje, odgojitelje i učitelje*. Zadar: Sveučilište u Zadru.

Kratka biografska bilješka

OSOBNI PODATCI:

Ime i prezime: Ivana Plivelić

Datum i mjesto rođenja: 7.9.1994., Karlovac

[redacted]

OBRAZOVANJE:

- 2013.-2017. Učiteljski fakultet, Zagreb-Odsjek u Petrinji, smjer: Rani i predškolski odgoj i obrazovanje
- 2005.-2009. Srednja škola Duga Resa: Web dizajner

RADNO ISKUSTVO:

- Stručno-pedagoška praksa u dječjem vrtiću „Grabrik“, Karlovac

VJEŠTINE

- Rad na računalu
- Strani jezici: engleski jezik, njemački jezik
- Vozačka dozvola: B kategorija

HOBI I INTERESI

- Vožnja biciklom, fotografiranje

OSTALO

- Bračno stanje: neudata

Izjava o samostalnoj izradi rada

Izjavljujem da sam završni rad na temu „Razvoj socijalnih vještina i utjecaj vršnjaka kod predškolskog djeteta s poremećajem aktivnosti i pažnje“ izradila samostalno uz potrebne konzultacije, savjete i uporabu navedene literature.

_____

Izjava o javnoj objavi rada

IZJAVA

kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i javno objavi moj završni rad

RAZVOJ SOCIJALNIH VJEŠTINA I UTJECAJ VRŠNJAKA KOD PREDŠKOLSKOG DJETETA S POREMEĆAJEM AKTIVNOSTI I PAŽNJE

u javno dostupnom institucijskom repozitoriju

UČITELJSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).

U Petrinji, 13. travnja 2017.

_____